

DEKLARACIJA NAČELA ZA
MEĐUNARODNO POSMATRANJE
IZBORA
i
KODEKS PONAŠANJA ZA
MEĐUNARODNE POSMATRAČE NA
IZBORIMA

prihvaćeni 27. oktobra/listopada, 2005. godine u Ujedinjenim Nacijama, Nju Jork

DEKLARACIJA NAČELA ZA MEĐUNARODNO POSMATRANJE IZBORA i KODEKS PONAŠANJA ZA MEĐUNARODNE POSMATRAČE NA IZBORIMA

Prihvaćeni 27. oktobra/listopada, 2005. godine u
Ujedinjenim Nacijama, Nju Jork

Organizacije koje su usvojile navedene dokumente od 24.10.2005

Afrički Savez

Azijska Mreža za Slobodne Izbore (ANFREL)

Carter Centar

Centar za izbornu promociju i pomoć (CAPEL)

Sekretarijat Komonvelta

Vijeće Europe Europska Komisija za demokratiju
kroz zakon (Venecijanska Komisija)

Vijeće Europe- Parlamentarna Skupština

Izborni Institut južne Afrike (EISA)

Europska Komisija

Europska Mreža Organizacija za nadgledanje izbora
(ENEMO)

Međunarodne Službe za Izbornu Reformu (ERIS)

IFES

International IDEA

Međuparlamentarni Savez

Međunarodni Republikanski Institut (IRI)

Nacionalni Demokratski Institut (NDI)

Organizacija Američkih Država (OAS)

Organizacija za sigurnost i saradnju u Europi, Ured
Demokratskih Institucija i Ljudskih Prava
(OSCE/ODIHR)

Udruženje Izbornih Administratora Pacifičkih otoka,
Australije i Novog Zelanda (PIANZEA)

Forum Pacifičkih Otoka

Sekratrijat Ujedinjenih Nacija

*Ovu Deklaraciju i prateći Kodeks ponašanja za
međunarodne posmatrače na izborima još uvijek
mogu usvojiti međuvladine i međunarodne
nevladine organizacije. Usvajanje bi se trebalo
evidentirati kod UN Odjeljenja za izbornu pomoć.*

DEKLARACIJA NAČELA ZA MEĐUNARODNO POSMATRANJE IZBORA

27. oktobar/listopad, 2005

Pravi demokratski izbori su izraz suvereniteta, koji pripada ljudima jedne zemlje čije izražavanje slobodne volje daje osnovu za autoritet i legitimnost vlade. Prava građana da biraju i budu izabrani na periodičnim, pravim demokratskim izborima su međunarodno priznata ljudska prava. Pravi demokratski izbori služe za mirno rješavanje natjecanja za političku premoć u jednoj zemlji i zbog toga su veoma bitni za očuvanje mira i stabilnosti. Gdje su vlade legitimizirane kroz prave demokratske izbore, za vlasti se smanjuje obim nedemokratskih izazova.

Pravi demokratski izbori su neophodan uslov za demokratsko vladanje, jer predstavljaju sredstvo kojim ljudi jedne zemlje po osnovi utvrđenoj zakonom slobodno izražavaju svoju volju o tome ko će imati legitimitet da vlada u njihovo ime i u njihovom interesu. Postizanje pravih demokratskih izbora je dio uspostavljanja širih procesa i institucija demokratske vlasti. Zbog toga, dok bi svi izborni procesa trebali odražavati univerzalne principe za prave demokratske izbore, niti jedni izbori se ne mogu izdvojiti iz političkog, kulturnog i istorijskog konteksta u kojem se dešavaju.

Pravi demokratski izbori se ne mogu postići osim ako se na trajnoj osnovi ne ostvari širok opseg drugih ljudskih prava i temeljnih sloboda bez diskriminacije po rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom i drugom opredjeljenju, nacionalnom i socijalnom porijeklu, imovinskom stanju, rođenju ili drugom statusu, uključujući između ostalog invaliditet, te bez arbitrarnih i nerazumnih ograničenja. Pravi demokratski izbori, slično drugim ljudskim pravima i demokraciji u širem smislu, se ne mogu postići bez zaštite vladavine prava. Ova pravila su prepoznata ljudskim pravim i drugim međunarodnim instrumentima, kao i dokumentima raznih međuvladinih organizacija. Zbog toga je postizanje pravih demokratskih izbora postalo pitanje od velike važnosti za međunarodne organizacije, isto kao što je to i interes državnih institucija, političkih rivala, građana i njihovih građanskih organizacija.

Međunarodno posmatranje izbora izražava interes međunarodne zajednice za postizanjem demokratskih izbora, kao dio demokratskog razvoja, uključujući poštivanje za ljudska prava i vladavinu prava. Međunarodno posmatranje izbora, koje se fokusira na civilna i politička prava, je dio međunarodnog praćenja ljudskih prava i mora se sprovesti na osnovu visokih načela nepristrasnosti u vezi sa nacionalnim političkim rivalima i bez ikakvih bilateralnih ili multilateralnih promišljanja, koja bi mogla doći su sukob sa nepristrasnošću. Međunarodno posmatranje procjenjuje izborne procese u skladu sa međunarodnim načelima za prave demokratske izbore i sa domaćim zakonom u isto vrijeme prepoznajući činjenicu da su upravo građani jedne zemlje ti koji na kraju određuju vjerodostojnost i legitimnost izbornog procesa.

Međunarodno posmatranje izbora ima potencijal da poveća integritet izbornih procesa, spriječavajući i otkrivajući nepravilnosti i prijevaru, te davajući preporuke za poboljšanje izbornih procesa. Ono može promovirati zajamčeno javno povjerenje, izbornu učešće i smanjiti potencijal za konflikt vezan za izbore. Također služi kako bi povećalo međunarodno razumjevanje kroz razmjenu iskustava i informacija o demokratskom razvoju.

Međunarodno posmatranje izbora je postalo široko prihvaćeno u cijelom svijetu i igra važnu ulogu u pružanju tačnih i nepristrasnih procjena o prirodi izbornih procesa. Tačno i nepristrasno međunarodno posmatranje izbora zahtjeva vjerodostojne metodike i suradnju sa nacionalnim vlastima, nacionalnim političkim rivalima (političke stranke, kandidati i zagovaratelji položaja na referendumima), domaćim organizacijama za praćenje izbora i sa između ostalog drugim vjerodostojnim međunarodnim organizacijama posmatrača na izborima.

Međuvladine i međunarodne nevladine organizacije, koje prihvaćaju ovu Deklaraciju i prateći Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače na izborima, su se zbog toga udružile da izjave:

1. Pravi demokratski izbori su izraz suvereniteta, koji pripada ljudima jedne zemlje čije izražavanje slobodne volje daje osnovu za autoritet i legitimnost vlade. Prava građana da biraju i budu izabrani na periodičnim, pravim demokratskim izborima su međunarodno priznata ljudska prava. Pravi demokratski izbori su veoma bitni za očuvanje mira i stabilnosti, te pružaju ovlaštenje za demokratsko vladanje.
2. U skladu sa Univerzalnom Deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim Sporazumom za civilna i politička prava i drugim međunarodnim instrumentima, svako ima pravo i mora mu se pružiti prilika da učestvuje u vladinim i javnim poslovima njegove/njene zemlje bez bilo kakve vrste diskriminacije zabranjenje načelima međunarodnih ljudskih prava i bez bilo kakvih nerazumnih ograničenja. Ovo se pravo može ostvariti neposredno učestvujući na referendumu, kandidirajući se za izabranu dužnost ili na drugi način, te se može ostvariti kroz slobodno izabrane predstavnike.
3. Volja naroda jedne zemlje je osnova za autoritet vlade i ta volja mora biti određena kroz prave periodične izbore, koji garantiraju pravo i priliku građanima da slobodno biraju i budu pošteno izabrani kroz univerzalno i jednako prava glasa tajnim glasanjem ili odgovarajućim slobodnim procedurama glasanja, čiji su rezultati tačno izbrojani, objavljeni i poštovani. Značajan broj prava i sloboda, procesa, zakona i institucija su zbog toga uključeni u postizanje pravih demokratskih izbora.
4. Međunarodno posmatranje izbora je: sistematsko, sveobuhvatno i tačno prikupljanje informacija u vezi sa zakonima, procesima i institucijama povezanim sa provođenjem izbora i drugih faktora koji se odnose na opšte izbornu okruženje; nepristrasna i profesionalna analiza takvih informacija, te izvođenje zaključaka o prirodi izbornih procesa na osnovu najviših načela tačnosti informacija i nepristrasnosti analize. Međunarodno posmatranje izbora bi trebalo gdje je to moguće ponuditi preporuke za poboljšanje integriteta i efikasnosti izbornih i sličnih procesa, bez uplitanja i samim tim ometanja takvih procesa. Međunarodne misije posmatranja izbora su: organizirani naponi međuvladinih i međunarodnih nevladinih organizacija i udruženja za sprovođenje međunarodnog posmatranja izbora.
5. Međunarodno posmatranje izbora ocjenjuje period prije izbora, na dan izbora i poslije izbora kroz sveobuhvatno, dugoročno posmatranje koristeći raznovrsne tehnike. Kao dio ovih napora, specijalizirane posmatračke misije mogu ocijeniti ograničen broj pitanja prije ili poslije izbora i specifične procese (kao npr. određivanje izbornih distrikta, registracija birača, korištenje elektronskih tehnologija i funkcioniranje izbornog mehanizma za žalbe). Specijalizirane zasebne misije se također mogu koristiti sve dok takve misije jasno javno izjave da su njihove aktivnosti i zaključci ograničeni u obimu i da one na osnovu takvih ograničenih aktivnosti ne donose zaključke o opštem izbornom procesu. Sve posmatračke misije moraju uložiti konkretne napore da dan izbora stave u njegov kontekst i da ne naglašavaju važnost opažanja sa dana izbora. Međunarodno posmatranje izbora ocjenjuje uslove vezane za pravo pojedinca da bira i da bude izabran, između ostalog uključujući diskriminaciju ili druge prepreke koje spriječavaju učestvovanje u izbornim procesima na osnovu političkog ili drugog opredjeljenja, spola, rase, boje kože, etničke pripadnosti, jezika, vjere, nacionalnog ili socijalnog porijekla, rođenja ili drugog statusa, kao što su fizički nedostaci. Nalazi međunarodnih misija za posmatranje izbora pružaju činjeničnu referentnu tačku za sve osobe zainteresirane za izbore, uključujući političke rivale. Ovo može biti od posebne vrijednosti u kontekstu upitnih izbora, gdje nepristrasni i tačni nalazi mogu smanjiti potencijal za konflikte.
6. Međunarodno posmatranje izbora se sprovodi za dobrobit naroda zemlje koja sprovodi izbore i za dobrobit međunarodne zajednice. Posmatranje je orijentirano ka samom procesu, neopterećeno bilo kakvim posebnim izbornim rezultatima već samo rezultatima do te mjere da su isti pošteno i

tačno oglašeni na otvoren i pravovremen način. Niti jednoj osobi se ne bi smjelo dopustiti da bude član međunarodne posmatračke misije ako je ta osoba u političkim, ekonomskim ili drugim sukobima interesa, koji bi utjecali na tačno i nepristrasno provođenje posmatranja, odnosno na tačno i nepristrasno donošenje zaključaka o prirodi izbornog procesa. Ove kriterije dugoročni posmatrači moraju učinkovito ispoštovati tokom produženih perioda, kao i tokom više ograničenih perioda posmatranja na dan izbora, gdje svaki od perioda predstavlja posebne izazove za neovisnu i nepristrasnu analizu. Međunarodne misije za posmatranje izbora ne bi trebale prihvatiti sredstva ili infrastrukturnu podršku od vlade čiji se izbori posmatraju, jer to može izazvati značajan sukob interesa i umanjiti povjerenje u integritet nalaza misije. Međunarodne delegacije za posmatranje izbora bi trebale biti spremne da na prikladne i razumne zahtjeve prikažu izvore svoga financiranja.

7. Od međunarodnih misija za posmatranje izbora se očekuje da daju blagovremene, tačne i nepristrasne izjave za javnost (uključujući dostavljanje kopija izbornim vlastima i drugim prikladnim državnim subjektima), predstavljajući njihove nalaze, zaključke i bilo koje prikladne preporuke za koje oni smatraju da bi mogle pomoći u poboljšavanju procesa vezanih za izbore. Misije bi javno trebale objaviti svoje prisustvo u zemlji zajedno sa mandatom, sastavom i trajanjem misije, te bi također po ovlaštenju trebale sačiniti periodične izvještaje i objaviti preliminarne post-izborne izvještaje i finalni izvještaj po završetku izbornog procesa. Međunarodne misije za posmatranje izbora mogu također održavati privatne sastanke sa onima uključenim u organiziranje pravih demokratskih izbora u zemlji kako bi razgovarali o nalazima, zaključcima i preporukama misije. Međunarodne misije za posmatranje izbora mogu također dostavljati izvještaje svojim međuvladinim ili međunarodnim nevladinim organizacijama.
8. Organizacije koje prihvate ovu Deklaraciju i prateći Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače na izborima se obavezuju na suradnju u provođenju međunarodnih misija za posmatranje izbora. Međunarodno posmatranje izbora može na primjer biti sprovedeno od strane: pojedinačnih međunarodnih misija za posmatranje izbora, ad hoc zajedničkih međunarodnih misija za posmatranje izbora ili koordiniranih međunarodnih misija za posmatranje izbora. U svim slučajevima, organizacije koje su prihvatile ove dokumente, se obavezuju na saradnju kako bi povećale doprinos svojih međunarodnih misija za posmatranje izbora.
9. Međunarodno posmatranje izbora mora biti sprovedeno uz poštivanje suvereniteta zemlje koja sprovodi izbore i uz poštivanje ljudskih prava naroda te zemlje. Međunarodne misije za posmatranje izbora moraju poštovati zakone zemlje domaćina, kao i nacionalne vlasti, uključujući izborna tijela, te se moraju ponašati na način koji je dosljedan poštivanju i promoviranju ljudskih prava i temeljnih sloboda.
10. Međunarodne misije za posmatranje izbora moraju aktivno tražiti saradnju sa izbornim vlastima zemlje domaćina i ne smiju opstruirati izborni proces.
11. Odluka bilo koje organizacije da organizira međunarodnu misiju za posmatranje izbora ili da istraži mogućnost organizovanja posmatračke misije ne ukazuje neophodno na to da organizacija smatra da je izborni proces u zemlji, koja održava izbore, vjerodostojan. Organizacija ne bi trebala slati međunarodnu posmatračku misiju u zemlju pod uslovima u kojima bi se njena prisutnost najvjerovatnije protumačila kao davanje legitimnosti izbornom procesu, koji je jasno nedemokratski. U takvim bi slučajevima međunarodne misije za posmatranje izbora trebale dati izjave kako bi osigurale da njihova prisutnost ne znači takav legitimitet.
12. Kako bi međunarodna misija za posmatranje izbora učinkovito i vjerodostojno obavila svoj posao moraju se ispoštovati osnovni uslovi. Zbog toga međunarodna misija za posmatranje izbora se ne bi trebala organizirati osim ako zemlja koja sprovodi izbori poduzme sljedeće aktivnosti:
  - a. Pošalje poziv ili na neki drugi način iskaže spremnost da prihvati međunarodne misije za posmatranje izbora u skladu sa uslovima svake organizacije dovoljno prije izbora kako bi se omogućila analiza svih procesa bitnih za organiziranje pravih demokratskih izbora;

- b. Zajamči neometan pristup međunarodnim posmatračkim misijama svim fazama izbornog procesa i svim izbornim tehnologijama, uključujući elektronske tehnologije i procese certificiranja za elektronsko glasanje i druge tehnologije, bez uvjetovanja misija da sklapaju sporazume o povjerljivosti ili tajnosti glede tehnologija ili izbornih procesa, te da prihvati da međunarodne posmatračke misije ne mogu certificirati tehnologije kao prihvatljive;
- c. Zajamči neometan pristup svim osobama koje učestvuju u izbornim procesima, uključujući:
  - i. Izborne zvaničnike na svim razinama, po razumnim zahtjevima,
  - ii. Članove legislativnih tijela i vlasti, te sigurnosne zvaničnike, čije su dužnosti bitne za organiziranje pravih demokratskih izbora,
  - iii. Sve političke stranke, organizacije ili pojedince koji su tražili da učestvuju na izborima (uključujući one koji su ovjereni, one koji nisu ovjereni i one koji su se povukli sa izbora), kao i one koji su se suzdržali od učešća,
  - iv. Medijsko osoblje, i
  - v. Sve organizacije i pojedince zainteresovane u postizanje pravih demokratskih izbora u zemlji;
- d. Zajamči slobodu kretanja u zemlji za sve članove međunarodne posmatračke misije;
- e. Zajamči međunarodnoj posmatračkoj misiji slobodu neometanog objavljivanja izvjava i izvještaja u vezi sa njenim nalazima i preporukama glede procesa vezanih za izbore i razvoj;
- f. Zajamči da se niti jedan vladin, sigurnosni ili izborni organ vlasti neće miješati u odabir posmatrača ili drugih članova međunarodne posmatračke misije ili da neće pokušati ograničiti broj članova;
- g. Zajamči potpuno akreditovanje za cijelu zemlju (tj. Izdavanje bilo kakve identifikacije ili dokumenta potrebnih za provođenje nadgledanja izbora) svim osobama odabranim da budu posmatrači ili učesnici od strane međunarodne posmatračke misije sve dok misija udovoljava jasno definiranim, rezumljivim i nediskriminatornim uslovima za akreditaciju;
- h. Zajamči da niti jedan vladin, sigurnosni ili izborni organ vlasti neće ometati aktivnosti međunarodne misije za posmatranje izbora; i
- i. Zajamči da niti jedno vladino tijelo neće vršiti pritisak, prijetiti akcijama ili poduzimati bilo kakve protumjere protiv domaćeg ili stranog državljanina, koji radi za međunarodnu posmatračku misiju, pomaže joj ili pruža informacije u skladu sa međunarodnim načelima za posmatranje izbora.

Kao preduslov za organiziranje međunarodne misije za posmatranje izbora, međuvladine i međunarodne nevladine organizacije mogu zahtjevati da se takve garancije navedu u memorandumu o razumjevanju ili sličnom dokumentu dogovorenom od strane vlade i/ili izbornih organa vlasti. Svako posmatranje je civilna aktivnost i njena korisnost je upitna u slučajevima koji predstavljaju veliki sigurnosni rizik, ograničavaju sigurno premještanje posmatrača ili na bilo koji drugi način negiraju korištenje vjerodostojne metodike posmatranja izbora.

13. Međunarodne misije za posmatranje izbora bi trebale tražiti i mogu trebati prihvaćanje njihovog prisustva od strane svih glavnih političkih rivala.
14. Politički natjecatelji (stranke, kandidati i zagovaratelji položaja na referendumima) imaju određene interese u izbornom procesu kroz njihova prava da budu izabrani i da neposredno učestvuju u vladi. Zbog toga bi njima trebalo biti dozvoljeno da nadgledaju sve procese vezane za izbore i da prate procedure, uključujući između ostalog funkcionisanje elektronskih i drugih izbornih tehnologija unutar biračkog mjesta, brojačkih centara i drugih izbornih objekata, kao i prijevoz glasačkih listića i drugog osjetljivog materijala.
15. Međunarodne misije za posmatranje izbora bi trebale:
  - a. Uspostaviti komunikaciju sa svim političkim rivalima u izbornom procedu, uključujući predstavnike političkih stranaka i kandidata koji mogu raspolagati informacijama vezanim za integritet izbornog procesa;
  - b. Prihvatiti informacije koje oni pružaju o prirodi procesa;
  - c. Neovisno i nepristrasno procjeniti takve informacije, i

- d. Kao važan aspekt međunarodnog posmatranja izbora procjeniti da li je političkim natjecateljima na nediskriminatorskoj osnovi pružen pristup da ovjere integritet svih elemenata i faza izbornog procesa. Međunarodne misije za posmatranje izbora bi trebale u svojim preporukama, koje mogu biti u pisanoj formi ili na bilo koji drugi način predstavljene u raznim fazama izbornog procesa, zagovarati uklanjanje bilo kakvih nepravilnih ograničenja ili miješanja protiv aktivnosti političkih natjecatelja kako bi se očuvao integritet izbornih procesa.
16. Građani imaju međunarodno priznato pravo da se udružuju i pravo da učestvuju u vladinim i javnim poslovima u njihovoj zemlji. Ova prava se mogu ostvarivati kroz nevladine organizacije, koje prate sve procese vezane za izbore i procedure posmatranja istih, uključujući između ostalog funkcioniranje elektronskih i drugih izbornih tehnologija unutar biračkog mjesta, brojačkih centara i drugih izbornih objekata, kao i prijevoz glasačkih listića i drugog osjetljivog materijala. Međunarodne posmatračke misije bi trebale procjeniti i izvjestiti o tome da li su domaće apolitične organizacije za nadgledanje i praćenje izbora sposobne da na nediskriminatorskoj osnovi sprovedu svoje aktivnosti bez nepotrebnih ograničenja ili uplitanja. Međunarodne misije za posmatranje izbora bi trebale zagovarati prava građana da sprovedu domaće nepristrasno posmatranje izbora bez nepotrebnih ograničenja ili uplitanja i u svojim bi preporukama trebale osloviti uklanjanje takvih nepotrebnih ograničenja ili uplitanja.
17. Međunarodne misije za posmatranje izbora bi trebale identifikovati, uspostaviti redovne komunikacije i po potrebi saradivati sa vjerodostojnim domaćim apolitičnim organizacijama za nadgledanje izbora. Međunarodne misije za posmatranje izbora bi trebale prihvatiti informacije koje takve organizacije daju vezano za prirodu izbornog procesa. Po neovisnoj procjeni informacija, dostavljenih od strane tih organizacija, njihovi nalazi mogu dati bitan doprinos nalazima posmatračkih misija, iako same misije moraju ostati neovisne. Zbog toga bi međunarodne misije za posmatranje izbora trebale uložiti napore da se konsultiraju sa takvim organizacijama prije objavljivanja bilo kakvih izvjava.
18. Međuvladine i međunarodne nevladine organizacije, koje prihvaćaju ovu Deklaraciju, prepoznaju da je bitan napredak učinjen u uspostavljanju načela, principa i obaveza vezanih za prave demokratske izbore i pristaju da će koristiti izraz takvih principa u davanju zapažanja, odluka i zaključaka o prirodi izbornog procesa i obavezuju se na otvorenost o principima i metodikama posmatranja koje koriste.
19. Međuvladine i međunarodne nevladine organizacije, koje prihvaćaju ovu Deklaraciju, prepoznaju da postoji niz vjerodostojnih metodologija za posmatranje izbornih procesa i obavezuju se da će po potrebi razmjenjivati pristupe i usklađivati metodologije. Također prepoznaju da međunarodne misije za posmatranje izbora moraju biti dovoljne veličine da neovisno i nepristrasno odrede prirodu izbornih procesa u zemlji i moraju dovoljno trajati kako bi odredile prirodu svih kritičnih elemenata izbornog procesa u predizbornom i postizbornom periodu, kao i na dan izbora- osim ako je posmatranje fokusirano samo na jedan ili ograničen broj elemenata i zbog toga se komentari daju samo na te elemente izbornog procesa. Nadalje prepoznaju da je neohodno ne izolirati ili prenasloviti opažanja sa dana izbora, te da takva posmatranja moraju biti stavljena u kontekst opšteg izbornog procesa.
20. Međuvladine i međunarodne nevladine organizacije, koje prihvaćaju ovu Deklaraciju, prepoznaju da bi međunarodne misije za posmatranje izbora trebale uključivati ljude sa dovoljno različitih političkih i profesionalnih sposobnosti, sa utvrđenim i dokazanim integritetom da posmatraju i ocijene procese u svijetlu: stručnosti u izbornim procesima i utvrđene izborne principe; međunarodnih ljudskih prava, komparativnog izbornog zakona i provedbenih praksi (uključujući korištenje računara i druge izborne tehnologije), komparativnih političkih procesa i specifičnih okolnosti zemlje. Organizacije koje prihvaćaju deklaraciju također prepoznaju važnost uravnotežene zastupljenosti muškaraca i žena u odabiru učesnika i vodstva međunarodnih misija za posmatranje izbora, kao i zastupljenost država u takvim misijama.

21. Međuvladine i međunarodne nevladine organizacije, koje prihvaćaju ovu Deklaraciju, se obavezuju:
- a. Da će sve učesnike u njihovim međunarodnim misijama za posmatranje izbora upoznati sa principima tačnosti informacija i političke nepristrasnosti u donošenju odluka i zaključaka;
  - b. Da će obezbijediti djelokrug poslova ili sličan dokument objašnjavajući svrhe misije;
  - c. Da će pružiti informacije vezane za relevantne državne zakone i uredbe, opšte političko okruženje i druga pitanja, uključujući ona koja se odnose na bezbjednost i dobro posmatrača;
  - d. Da će sve učesnike u misiji posmatranja izbora podučiti o metodologijama koje će se koristiti; i
  - e. Da će od svih učesnika u misija posmatranja izbora tražiti da pročitaju i da se obavežu na poštivanje Kodeksa ponašanja za međunarodne posmatrače na izborima, koji je prateći dokument ove Deklaracije i koji se može neznatno mijenjati bez uticaja na njen sadržaj kako se prilagodio uslovima organizacije ili će se obavezati da poštuju postojeći kodeks ponašanja organizacije koji je u biti isti kao i prateći Kodeks ponašanja.
22. Međuvladine i međunarodne nevladine organizacije, koje prihvaćaju ovu Deklaraciju, se obavezuju da će uložiti svaki napor da ispoštuju odredbe Deklaracije i pratećeg Kodeksa ponašanja za međunarodne posmatrače na izborima. Bilo kada da organizacija, koja je usvojila Deklaraciju i Kodeks, smatra da je neophodno udaljiti se od bilo koje odredbe Deklaracije i pratećeg Kodeksa kako bi sprovela posmatranje izbora održavajući duh Deklaracije, organizacija će u svojim javnim izjavama to objasniti i biti će spremna odgovoriti na pitanja drugih organizacija o tome zašto je to bilo neophodno uraditi.
23. Organizacije, koje prihvaćaju ovu Deklaraciju, prepoznaju da vlade šalju posmatračke delegacija na izbore u drugim zemljama i da drugi također posmatraju izbore. Organizacije podržavaju sve takve posmatrače, koji se na ad hoc osnovi slažu sa ovom deklaracijom i poštuju prateći Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače na izborima.
24. Ova Deklaracija i prateći Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače na izborima su namjenjeni kao tehnički dokumenti, koji ne zahtjevaju aktivnosti od strane političkih tijela organizacija koje su usvojile deklaraciju (kao što su skupštine, vijeća ili upravni odbori), iako su takve aktivnosti dobrodošle. Ovu Deklaraciju i prateći Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače na izborima još uvijek mogu usvojiti ostale međuvladine i međunarodne nevladine organizacije. Usvajanje bi se trebalo evidentirati kod UN Odjeljenja za izboru pomoć.

KODEKS PONAŠANJA ZA MEĐUNARODNE POSMATRAČE NA IZBORIMA

Međunarodno posmatranje izbora je veoma prihvaćeno u cijelom svijetu. Njega sprovode međuvladine i međunarodne nevladine organizacije i udruženja kako bi dali nepristrasnu i tačnu procjenu prirode izbornih procesa za dobro građana zemlje gdje se održavaju izbori i za dobro međunarodne zajednice. Mnogo zbog toga ovisi o osiguravanju integriteta međunarodnog posmatranja izbora i svi koji su dio ove međunarodne misije za posmatranje izbora, uključujući kratkoročne i dugoročne posmatrače, članove delegacija za procjenu, specijalizirane posmatračke timove i vođe misija, moraju se obavezati i poštovati ovaj Kodeks ponašanja.

Poštovati suverenitet i međunarodna ljudska prava

Izbori su izraz suvereniteta, koji pripada ljudima jedne zemlje čije izražavanje slobodne volje daje osnovu za autoritet i legitimnost vlade. Prava građana da biraju i budu izabrani na periodičnim, pravim demokratskim izborima su međunarodno priznata ljudska prava i zahtjevaju ostvarivanje niza temeljnih ljudskih prava i sloboda. Posmatrači na izborima moraju poštovati suverenitet zemlje domaćina, kao i ljudska prava i temeljne slobode njenih građana.

Poštovati zakone zemlje i autoritet izbornih tijela

Posmatrači moraju poštovati zakone zemlje domaćina i autoritet tijela zaduženih za sprovođenje izbornog procesa. Posmatrači moraju poštovati bilo koje zakonsko uputstvo od vladinih, sigurnosnih i izbornih organa vlasti zemlje domaćina. Posmatrači također moraju imati pristojan stav prema izbornim zvaničnicima i drugim državnim organima vlasti. Posmatrači moraju zabilježiti da li zakoni, uredbe ili akcije državnih i/ili izbornih zvaničnika nepotrebno opterećavaju ili opstruiraju ostvarivanje izbornih prava zajamčenih zakonom, ustavom ili primjenjivim međunarodnim instrumentima.

Poštovati integritet Međunarodne misije za posmatranje izbora

Posmatrači moraju poštovati i zaštititi integritet međunarodne misije za posmatranje izbora. To znači poštivanje ovog Kodeksa ponašanja, bilo kakvih pisanih uputstava (kao što je djelokrug poslova, direktive i smjernice) i verbalnih instrukcija od vodstva posmatračke misije. Posmatrači moraju: prisustvovati svim sastancima, obukama i kolegijima posmatračke misije; upoznati izborni zakon, uredbe i druge relevantne zakone po nalogu posmatračke misije; te pažljivo pratiti metodologije korištene od strane posmatračke misije. Posmatrači također moraju izvjestiti vodstvo posmatračke misije o slučaju sukoba interesa koji mogu imati, kao i o neprikladnom ponašanju drugih posmatrača koji su dio misije.

Stalno biti strogo politički nepristrasan

Posmatrači moraju stalno biti strogo politički nepristrasni, uključujući i slobodno vrijeme u zemlji domaćinu. Oni ne smiju izraziti ili pokazati predrasude ili prednost u vezi sa nacionalnim organima vlasti, političkim strankama, kandidatima, referendumskim pitanjima ili u vezi sa spornim pitanjima u izbornom procesu. Posmatrači također ne smiju provoditi bilo kakvu aktivnost koja bi se razumno mogla shvatiti kao preferiranje ili davanje političke dobiti za bilo kojeg političkog natjecatelja u zemlji domaćinu, kao što je nošenje ili pokazivanje bilo kakvih političkih simbola, boja, zastava ili prihvaćanje vrijednosti od političkih natjecatelja.

Ne smiju opstruirati izborne procese

Posmatrači ne smiju opstruirati bilo koji element izbornog procesa, uključujući procese prije izbora, glasanje, brojanje i prikazivanje rezultata i procese poslije dana izbora. Posmatrači mogu na licu mjesta izbornim zvaničnicima skrenuti pažnju na nepravilnosti, prijevaru ili značajne probleme, osim ako je to zabranjeno zakonom i to moraju uraditi na ne opstruktivan način. Posmatrači mogu postavljati pitanja izbornim zvaničnicima, predstavnicima političkih stranaka i drugim posmatračima unutar biračkih mjesta i

mogu odgovarati na pitanja o njihovim aktivnostima, sve dok posmatrači ne opstruiraju izborni proces. Glasaci mogu pitati i dobiti odgovor od posmatrača, ali ih posmatrači ne smiju pitati za koga ili za koju stranku ili referendumsku poziciju su glasali.

Prikazati prikladnu identifikaciju

Posmatrači moraju jasno prikazati identifikaciju obezbijeđenu od strane misije za posmatranje izbora, kao i identifikaciju koju traže nacionalni organi vlasti, te je na zahtjev moraju pokazati izbornim zvaničnicima ili drugim zainteresiranim državnim organima vlastima.

Zadržati tačnost zapažanja i profesionalizam u donošenju zaključaka

Posmatrači moraju osigurati da su sva njihova zapažanja tačna. Zapažanju moraju biti razumljiva, bilježeći pozitivne kao i negativne faktore, praveći razliku između značajnih i neznčajnih faktora i identificirajući modele koji bi mogli imati veoma bitan uticaj na integritet izbornog procesa. Odluke posmatrača moraju biti zasnovane na najvišim načelima tačnosti informacija i nepristrasnosti analize, praveći razliku između subjektivnih faktora i objektivnih dokaza. Posmatrači sve svoje zaključke moraju zasnovati na činjeničnim i dokazivim dokazima i ne smiju prerano donositi zaključke. Posmatrači također moraju imati evidenciju o mjestima gdje su posmatrali izbore, zapažanjima i drugim relevantnim informacijama kako nalaže međunarodna posmatračka misija i takve dokumente moraju predati misiji.

Suzdržati se od davanja komentara u javnost ili medijima prije izjave misije

Posmatrači se moraju suzdržati od davanja bilo kakvih ličnih komentara o njihovim zapažanjima novinarima ili članovima javnosti prije nego posmatračka misija da izjavu, osim ako je to drugačije specifično naloženo od strane vodstva posmatračke misije. Posmatrači mogu pojasniti prirodu posmatračke misije, njene aktivnosti ili druge poslove koje posmatračka misija smatra prikladnim i trebali bi medije ili ostale zainteresovane osobe uputiti na one pojedince koji su određeni od strane posmatračke misije.

Sarađivati sa drugim posmatračima izbora

Posmatrači moraju biti svjesni drugih misija za posmatranje izbora, bilo da su domaće ili međunarodne, te moraju sarađivati sa njima po uputstvu vodstva posmatračke misije.

Zdržati prikladno ponašanje

Posmatrači moraju zadržati prikladno ponašanje i poštovati druge, uključujući izražavanje osjetljivosti na kulture i običaje zemlje domaćina, koristiti dobro procjenu u ličnim kontaktima i imati profesionalno ponašanje na najvišoj razini, čak i u slobodno vrijeme.

Kršenja ovog Kodeksa ponašanja

U slučaju nedoumica o kršenju ovog Kodeksa ponašanja, međunarodna misija za posmatranje izbora će sprovesti istragu po tom pitanju. Ako se utvrdi da se dogodilo ozbiljno kršenje, posmatrač u pitanju može ostati bez posmatračke akreditacije ili može biti otpušten iz posmatračke misije. Ovlasti za takve odluke jedino ima vodstvo misije za posmatranje izbora.

Izjava o postupanju prema ovom Kodeksu ponašanja

Svaka osoba koja učestvuje u ovoj misiji posmatranja izbora mora pročitati i razumjeti ovaj Kodeks ponašanja i mora potpisati izjavu o postupanju prema istom.

IZJAVA O PRAĆENJU KODEKSA PONAŠANJA ZA MEĐUNARODNE POSMATRAČE NA IZBORIMA

Pročitao sam i razumjeo Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače na izborima koji mi je obezbijedila međunarodna misija za posmatranje izbora. Ovim izjavljujem da ću pratiti Kodeks ponašanja i da će sve moje aktivnosti kao posmatrača na izborima biti sprovedene potpuno u skladu sa Kodeksom. Nisam u političkom, ekonomskom ili bilo kojem drugom sukobu interesa koji bi mogao utjecati na moju sposobnost da budem nepristrasan posmatrač i da pratim Kodeks ponašanja.

Stalno ću biti politički nepristrasan. Svoje ću odluke donositi na osnovu najviših načela tačnosti informacija i nepristrasnosti analize, razdvajajući subjektivne faktore od objektivnih dokaza i sve svoje zaključke ću donositi na osnovu činjeničnih i dokazivih dokaza.

Neću opstruirati izborni proces. Poštovati ću državne zakone i autoritet izbornih zvaničnika, te ću imati pristojan stav prema izbornim i drugim državnim organima vlasti. Poštovati i promovirati ću ljudska prava i temeljne slobode naroda zemlje. Ponašati ću se prikladno i poštovati ću druge, uključujući izražavanje osjetljivosti na kulture i običaje zemlje domaćina, koristiti ću dobru procjenu u ličnim kontaktima i stalno ću se profesionalno ponašati, čak i u slobodno vrijeme.

Zaštiti ću integritet međunarodne misije za posmatranje izbora i pratiti ću uputstva posmatračke misije. Prisustvovati ću svim sastancima, kolegijima i obukama po nalogu međunarodne posmatračke misije i saradivati ću u sačinjavanju izjava i izvještaja. Suzdržati ću se davanja ličnih komentara, zapažanja ili zaključaka medijima ili javnosti prije nego što misija dâ izjavu, osim ako nije specifično drugačije naloženo od strane vodstva posmatračke misije.

Potpisao/la _____

Štampanim slovima _____

Datum _____

Priznanja

Deklaracija načela za međunarodno posmatranje izbora i Kodeks ponašanja za međunarodne posmatračke izbora su razvijeni kroz višegodišnji proces, koji uključuje više od 20 međuvladinih i međunarodni nevladinih organizacija kojih se tiče posmatranje izbora u svijetu.

Nezvanično je proces započeo 2001. godine na inicijativu Nacionalnog Demokratskog Instituta za međunarodne odnose (NDI) i UN Odjeljenja za izbornu pomoć (UNEAD) i uključivao je početni sastanak u UN-u, Nju Jorku i sastanak u Vašingtonu čiji su domaćini također bili OAS i NDI.

Na osnovu toga, UNEAD, Carter Centar i NDI su formirali zajednički sekretarijat i pokrenuli zvaničnu fazu procesa u oktobru/listopadu 2003 godine na sastanku u Carter Centru, Atlanta. Nakon toga slijedi sastanak u septembru/rujnu 2004. godine u Briselu, čiji je domaćin bila Europska Komisija. Između organizacija koja su učestvovala desio se konstantan konsultativni proces, koji je rezultirao u jednoglasno usvojenom dokumentu ponuđenom na usvajanje od strane organizacija u julu/srpnju 2005. godine.

Sekretarijat su sačinjavali Carina Perelli i Sean Dunne za UNEAD, David Carroll, David Pottie i Avery Davis-Roberts za Carter Centar i Patrick Merloe i Linda Patterson za NDI. Članovi sekretarijata su pripremali dokumente, a Gdin. Merloe je bio glavni sastavljač nacrtu koristeći suštine postojećih dokumenata od organizacija uključenih u posmatranje izbora. Tokom procesa, sekretarijat je primio bitan doprinos i komentare od mnogih učestvujućih organizacija.

Proces su finansijski podržali Ujedinjene Nacije, US Agencija za međunarodni razvoj (USAID), Europska Komisija, Republika Njemačka i Starr Fondacija, kao i veliki broj privatnih donatora.